

Dr Krystyna Leśniak-Moczuk

Uniwersytet Rzeszowski

Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych

Wpływ wybranych aspektów modernizacji na konwergencję wsi i miasta

WSTĘP

Coraz szybsze w historii ludzkości jest tempo przemian cywilizacyjnych. Pierwsze cywilizacje agrarne (preindustrialne), których podstawą było rolnictwo osiadłe (świat przyrody i porządek naturalny), rozwinęły się 5–10 tys. lat temu (rewolucja neolityczna). Cywilizacje agrarne stanowiły społeczne ekosystemy funkcjonujące na niskim poziomie technologicznym, w których naturalne mechanizmy homeostazy przywracały równowagę pomiędzy światem społecznym i przyrody [Kochanowicz, 2007, s. 530–532]. W wielkich cywilizacji agrarnych ukształtowało się państwo, władza, polityka, nowa struktura i organizacja życia społecznego, systemy filozoficzne, religie monoteistyczne, pismo, rynek i pieniądz, społeczny podział pracy, zmniejszenie areалу niezbędnego do utrzymania ludzi (od kilku dziesiątków kilometrów kwadratowych dla jednego człowieka przed epoką agrarną, do jednego kilometra kwadratowego dla setek osób w tej epoce). W wyniku upadku systemu agrarnego oderwani od ziemi chłopci nauczyli się obsługiwać maszyny oraz podjęli edukację [Krzysztofek, Szczepański, 2002, s. 195], co świadczy o tym, że ta grupa społeczna jest w stanie opanowywać nowe środki produkcji i przechodzić do kolejnych epok cywilizacyjnych. W wyniku rewolucji naukowo-przemysłowej (świat techniki i porządek techniczny) ukształtowały się 200 lat temu kapitalistyczne społeczeństwa industrialne. Społeczeństwo postindustrialne (informacyjne), którego podstawą jest zwiększanie zatrudnienia w usługach, wiedza i informacja jest najważniejszym czynnikiem rozwoju, a wykształcenie warunkiem sukcesu (świat społeczny i porządek społeczny), przy zmniejszaniu udziału rolnictwa w wytwarzaniu produkcji globalnej i jako głównego źródła utrzymania mieszkańców wsi, datuje się od 50 lat. Społeczeństwo sieciowe bazujące na rozwoju elektronicznych nośników informacji, przyspieszające komunikowanie, uniformujące wzory kultury, wywołujące efekt demonstracji stylu życia i zmieniające charakter układów społecznych ma zaledwie 20-letnią historię. Prognozy wskazują, że za 50 lat skończy się kapitalistyczna gospodarka światowa, co może przybliżyć nastawanie społeczeństwa postludzkiego (ery sztucznej) zdehumanizowanego systemu robotów,

cyborgów, sztucznej inteligencji, zaniku *homo sapiens* i narodzin *machina sapiens* [Kochanowicz, 2007, s. 531, 533, 538–543; Wallerstein, 2004, s. 134; Krzysztofek, Szczepański, 2002, s. 78, 169–170, 179–185, 228–234; Sienkiewicz, 2008, s. 139, 150–157; Szewczyk, 2008, s. 156, 161].

Rolnictwo stanowiło punkt zwrotny w wyodrębnianiu epok cywilizacyjnych, a wieś w ukształtowaniu się nauki o społeczeństwie. Postęp cywilizacyjny w środowiskach wiejskich przyczynia się do pogłębiania procesów atomizacji życia społecznego. Wolności wynikające z demokracji w sferze politycznej, gospodarczej i kulturowej zezwalają na szersze niż w czasach systemu scentralizowanego stosowanie innowacji z zakresu postępu technicznego, ekonomicznego i społecznego. Procesy modernizacji powiązane na zasadzie sprzężenia zwrotnego z globalizacją stały się pod koniec XX wieku jednym z akceleratorów przeobrażeń w wiejskich społecznościach lokalnych zmierzających w kierunku zmniejszania swojego rolniczego charakteru i zaniku cech integralnej wspólnoty wiejskiej. Nowe wynalazki w świecie materii zmieniają świat zdarzeń i relacji między ludźmi. Skłonność do kreatywności, posiadania i używania nowoczesnych przedmiotów kształtuje egzystencję ludzi, wpływa na codzienne zdarzenia i relacje międzyludzkie. Można przypuszczać, że przyczyną wielu nowych zdarzeń społecznych jest m.in. innowacyjność.

Celem niniejszego artykułu jest próba przybliżenia wpływu wybranych aspektów procesu modernizacji społeczności wiejskich na jakość życia na wsi porównywalną ze środowiskiem miejskim.

W artykule nakreślono związek modernizacji ze wzrostem jakości życia na wsi i wpływ postaw mieszkańców wsi na tempo procesów modernizacji. Ponadto podano przykładowe wskaźniki ilustrujące poziom absorpcji postępu technicznego na wsi, sprzyjające procesowi konwergencji wiejskiego i miejskiego środowiska.

MODERNIZACJA JAKO CZYNNIK WZROSTU JAKOŚCI ŻYCIA NA WSI

Modernizacja jest pojęciem opozycyjnym w stosunku do pojęcia tradycji. Tradycja wyraża utrwalone w codziennych zachowaniach dawne, minione wartości, wiadomości, przekonania, nawyki, obyczaje, które są przedmiotem przechowywania i przekazywania z pokolenia na pokolenie.

Modernizacja jest to sposób myślenia nowoczesnymi kategoriami, formułowania opinii i ocen, całość kształt nowoczesnych postaw, dotyczących sposobów gospodarowania i konsumpcji. Według Jadwigi Staniszkis modernizacja jako „prawdziwa” nowoczesność oznacza po pierwsze: funkcjonowanie i rozwijanie się na podstawie zasobów niewyczerpywalnych (wiedza) bądź na podstawie zasobów zewnętrznych (umiejętne wykorzystanie unijnej regionalizacji) oraz zasobów odtwarzalnych; po drugie, umiejętność spojrzenia na kwestię „porząd-

ku” w perspektywie istnienia (funkcje, rozwój), a nie tylko „bycia” (status, uznanie, pozycja)” [Staniszki, 2008, s. 142].

Modernizacja oznacza nowoczesność, zmianę, przełamywanie istniejącej wiedzy, nawyków, wzorów zachowań, technik i form pracy, wyrażaną poprzez przyswajanie innowacji świadomościowych, humanistycznych i materialno-technicznych w celu zmiany jakości życia [Gałąj, 1990, s. 256–257].

Dzięki procesom modernizacji poprawia się jakość życia w wiejskich społecznościach lokalnych. Jakość życia jako kategoria badawcza pojawiło się stonkowo niedawno w obszarze ekonomii, socjologii, psychologii i medycyny. Jakość życia jako kategoria systemowa ma aspekt obiektywny ilustrowany wskaźnikami makroekonomicznymi oraz subiektywny obejmujący indywidualne kryteria wartości, odczucia, samoocenę. Czynniki decydujące o jakości życia dzielą się na pośrednie: społeczne (wolność, bezpieczeństwo, aktywność społeczna, relacje międzyludzkie, zdrowie, edukacja); ekonomiczne (praca, dochody, wydatki, mieszkanie, zaspokojenie potrzeb); ekologiczne (jakość środowiska, wypoczynek) oraz czynniki bezpośrednie (dostęp do wiedzy, informacji, komunikowanie). O jakości życia decyduje zaspokajanie potrzeb przez system gospodarczy, społeczny, ekologiczny i informacyjny. Syntetyczne miary jakości życia dotyczą następujących wymiarów: poziom cywilizacyjny, dobrobyt materialny, kapitał społeczny, dobrostan społeczny, fizyczny i psychiczny, stres życiowy i patologie [Sienkiewicz, Świeboda, 2008, s. 192–198].

Z badań przeprowadzonych na początku lat 90. XX wieku wynika różne rozumienie procesów modernizacyjnych przez mieszkańców wsi: jako specjalizacja produkcji rolnej i powiększanie areału gospodarstwa rolnego, mechanizacja gospodarstwa rolnego i domowego, budowa i unowocześnianie budynków [Molenda, 1997, s. 192–193], wyposażenie w nowoczesne środki przekazu, łączności i transportu. Według Katarzyny Duczkowskiej-Małysz istnieje nadal orientacja na działanie według lokalnych tradycji, niska mobilizacja społeczna i skłonność do zrzeszania, duża nieufność do obcych i tego, co narusza utarte kanony. Nie wykształciły się mechanizmy modernizacyjne wymuszające odchodzenie do innych zawodów. Dodatkowo procesy te potęguje polityka rolna państwa oparta na populistycznych programach [Duczkowska-Małysz, 2008, s. 34–36].

POSTAWY MIESZKAŃCÓW WSI WOBEC PROCESÓW MODERNIZACJI

Na początku XX wieku chłopci odnosili się ambiwalentnie, niechętnie lub wrogo do unowocześniania wsi. W publikacjach sprzed 80 lat obciążenia świadomości chłopów, a zwłaszcza ich żon i matek starymi zachowawczymi wzorcami pracy, nawykami i przyzwyczajeniami, plotkami i zabobonami gospodarowania przenoszonymi z pokolenia na pokolenie za pośrednictwem opinii wiejskiej, uwa-

za się za główną przeszkodę w modernizowaniu wsi. Takie postawy były skutkiem dotychczasowego uznawania zbędności kształcenia kobiet, ze względu na wystarczalność doświadczenia wynoszonego z domu. Odwołanie się do tradycji było jedynym autorytetem. Zwiększanie aktywnego uczestnictwa w procesie modernizacji wsi stworzyło motywację do fachowego przygotowywania kobiet. Konieczność modernizowania wszystkich dziedzin życia wiejskiego była konsekwencją przełamania po pierwszej wojnie światowej izolacji ludności wiejskiej od świata. Akceleratorem przemian modernizacyjnych było wykorzystywanie obcych doświadczeń zdobytych podczas obserwacji gospodarowania w innych krajach podczas emigracji wojennej i zarobkowej [Molenda, s. 193, 199–203, 215–217].

Dowartościowanie nowych aktorów procesu rozwojowego i modernizacyjnego, jakimi są społeczności lokalne i jednostki wynika z reorientacji ustrojowej kraju [Krzysztofek, Szczepański, 2002, s. 51]. W okresie socjalizmu gospodarska chłopska nie została wyeliminowana, ale rolnictwo funkcjonowało w sztucznych, autarkicznych warunkach, uniemożliwiających jego rozwój, modernizację, specjalizację i koncentrację, do skutkowało zamrożeniem struktury agrarnej [Wilkin, 2007, s. 163]. Przed transformacją Polska nie do końca przeszła od epoki agrarnej do przemysłowej (jedna trzecia społeczeństwa mieszka na wsi, a jedna piąta utrzymuje się z rolnictwa; udział rolnictwa w PKB stanowi 4,0%), a w wyniku transformacji stanęła przed światem będącym w epoce postindustrialnej. Te okoliczności plasują Polskę jako kraj średnio rozwinięty z dualnym społeczeństwem w części przygotowanym do tej zmiany pod względem intelektualnym, kulturowym i psychicznym, a w części podlegającym marginalizacji [Kochanowicz, 2007, s. 545; Wilkin, 2007, s. 165].

W okresie socjalizmu zakres i tempo modernizacji gospodarstwa rolnego i domowego uzależniony był między innymi od poziomu świadomości rodziny. Kolejność i nierozłączność realizacji zmian modernizacyjnych gospodarstwa rolnego i domowego uwarunkowana była nierozzerwalną więzią i sprzężeniami zwrotnymi pomiędzy nimi oraz przewagą interesów rodziny bądź interesów gospodarczych [Wawrzyniak, 1980, s. 188]. W największym stopniu związana zawodowo z rolnictwem grupa wiekowa kobiet starszych bez przygotowania zawodowego, nie korzystała w tak dużym zakresie, jak populacja młodszych kobiet, z udogodnień technicznych pozwalających zredukować czas pracy. Ponadto na skutek wzrostu towarowości produkcji rolnej zmianie uległa struktura czasu pracy kobiet związanych z rolnictwem. Wraz z postępem technicznym usprawniającym prace domowe zmniejszył się budżet czasu wykorzystywany na te cele, ale zwiększyło się zapotrzebowanie na prace polowe i gospodarskie, co przy słabszym postępie mechanizacji kobiecych niż męskich prac polowych, obsługi inwentarza i czynności gospodarskich, zmniejszającym jedynie wysiłek fizyczny, przyczyniało się do wydłużania czasu pracy kobiet wiejskich [Knychała s. 58–59; Wrochno, 1969, s. 34–35]. Ponadto wzrost wymagań kulinarnych

rodziny przyczyniał się do zwiększania czasu niezbędnego do przygotowywania pracochłonnego, urozmaicanego jadłospisu [Rola, 1975, s. 54]. W latach 80. XX wieku w porównaniu do lat przedwojennych wzrosła z 14 do 15, a nawet 16 liczba godzin, pochłanianych przez codzienną krzątaninę wokół gospodarstwa domowego i rolnego. Być może początkowy sprzeciw wobec modernizacji wsi był spowodowany intuicją kobiecą przewidującą powolny wpływ postępu cywilizacyjnego na odciążanie kobiety wiejskiej w jej obowiązkach gospodarskich i domowych [Henczelowa, Zagórski, 1988, s. 6]. Ponadto pokolenie ceniące tradycjonalizm i etos pracowitości, wpływało na spowalnianie tempa wprowadzania innowacji na wsi, uznając za lenistwo i postawy amoralne ułatwianie pracy i skracanie czasu na nią przeznaczanego. Do procesów unowocześniania wsi przekonane było najwcześniej młode pokolenie. Z czasem złagodzony został ostry konflikt międzypokoleniowy w akceptacji innowacji technicznych i metod gospodarowania. Szczególnie kobiety aprobowały postęp techniczny usprawniający w coraz szybszym tempie prowadzenie gospodarstwa domowego. Pomimo łagodzenia barier świadomościowych, znaczące pozostawały bariery ekonomiczne (brak pieniędzy), środowiskowe (konieczność akceptacji nowości przez otoczenie) i społeczne (brak czasu na korzystanie z nowoczesnych urządzeń) [Rola, 1975, s. 28–30, 45–46, 59].

Wprowadzanie i przyswajanie przez kobiety nowości i innowacji miało motywy organizacyjne (ulżenie w pracy i uniezależnienie od przyrody), ekonomiczne (wzrost dochodów), modernizujący (dostosowanie do norm i zwyczajów), prestiżowy (wyraz statusu). Szczególnie ważnego znaczenia w analizowanym okresie nabral ten ostatni motyw w odniesieniu do prestiżowej konsumpcji i wyposażenia gospodarstwa domowego, którego standard stał się dodatkowym kryterium (poza wielkością i organizacją gospodarstwa rolnego) oceny jakości życia rodziny. Od „dobrej gospodyni” spełniającej wielofunkcyjne i wielozadaniowe role, wykonującej w gospodarstwie rolnym i domowym różnorodne prace, wymagało się już nie tylko umiejętności odtwórczych, lecz inicjatywy, nowych pomysłów i indywidualności. Większe znaczenie zaczęto przywiązywać do rozmachu, dynamiki, zaradności, obrotności i rzutkości. Mniej znaczący stał się duży stopień wysiłku fizycznego wkładanego w pracę, uniwersalne cechy moralne wynikające z pracowitości, a także walory przypisywane pracowitości kobiecej w postaci dokładności, skrzętności i cierpliwości. Wszystkie te okoliczności wraz z modernizacją wsi wpłynęły na wzrost świadomości kobiet dostrzegających potrzebę zdobywania wykształcenia, która była niekiedy hamowana przez mężczyzn, uznających to za sprzeczne z wykonywaniem obowiązków w gospodarstwie rolnym i domowym [Wawrzyniak, 1980, s. 92, 120, 130–142, 188; Rola, 1975, s. 47–48, 52, 54]. Coraz powszechniejszą motywacją zdobywania wykształcenia wśród dziewczyn wiejskich była droga do samodzielności [Wrochno, 1969, s. 3, 12].

Polska wieś z lat 70. XX w. pomimo polityki sprzyjającej rozwojowi rolnictwa odbiegała od standardów środowisk zurbanizowanych. Przemiany polityczne, gospodarcze i społeczne lat 90., wpływające na dywersyfikację pracy i warunków życia w środowiskach wsi, spowodowały także przyspieszenie absorpcji postępu technicznego. Łatwiejszy dostęp do urządzeń usprawniających prowadzenie gospodarstwa domowego, nośników informacji oraz środków łączności i transportu wpływa na polepszanie jakości życia w wiejskim środowisku i podniesienie rangi tej jednostki osiedleńczej w stosunku do otoczenia.

ABSORPCJA POSTĘPU TECHNICZNEGO NA WSI

W pierwszej połowie XIX wieku całe życie wieśniaka upływało w świecie bez zmian cywilizacyjnych, w ciągu życia współczesnego mieszkańca obszarów wiejskich postęp techniczny dokonuje się we wszystkich sferach. Cechą odróżniającą cztery ostatnie pokolenia od czasów przełomu XX–XXI wieku jest tempo przemian cywilizacyjnych. W ciągu ostatnich 30 lat XX wieku zaszło więcej zmian niż w ciągu poprzedzających je 100 lat [Kochanowicz, 2007, s. 530]. Skracą się czasy upowszechniania wynalazków techniki: pierwszych 50 mln słuchaczy radio zdobyło po 38 latach, telewizja po 13 latach, komputer po 16 latach, a Internet po 4 latach. Zmieniają się mierniki statusu i czynniki produkcji. W społeczeństwie agrarnym miernikiem bogactwa była wielkość areálu na jednostkę, środkiem produkcji – ziemia, w przemysłowym – zużycie energii elektrycznej i maszyny, a w informacyjnym – konsumpcja bitów i wiedza (edukacja) [Krzysztofek, Szczepański, 2002, s. 184, 194, 196]. Paweł Starosta podaje następujące wskaźniki tradycjonalizmu wiejskiego [Starosta, 1995, s. 11]: odsetek zatrudnionych w rolnictwie, oddalenie od centrów władzy wojewódzkiej, stopień wyposażenia w infrastrukturę instytucjonalną i techniczną oraz zakres korzystania ze środków masowej komunikacji i łączności (prasa, radio, telewizja, Internet, telefon, środki transportu).

Jednym z mierników modernizacji polskiej wsi w ostatnich dziesięcioleciach jest postęp ilościowy i jakościowy dokonujący się w budownictwie mieszkaniowym. Wraz z postępowaniem technicznym w budownictwie na terenach wiejskich uległa zasadniczym przeobrażeniom architektura budownictwa na polskiej wsi. Z pejzażu obejść wiejskich znikła drewniana zabudowa i poprawiła się jakość zabudowań. Stosowanie nowoczesnych technologii i materiałów budowlanych, poprawa jakości i estetyki wiejskich domów oraz zagospodarowania posesji wokół nich, a także infrastruktury drogowej nie pozwala niejednokrotnie na odróżnienie zabudowy przy miejskiej ulicy i wiejskiej drodze [Leśniak-Moczuk, 2008, s. 311, 320]. Ulegają poprawie warunki mieszkaniowe na wsi pod względem powiększania się użytkowanej przestrzeni mieszkalnej, o czym

świadczy większe tempo wzrostu powierzchni mieszkaniowej i liczby pomieszczeń mieszkalnych w stosunku do tempa wzrostu liczby ludności użytkującej te mieszkania. Na przestrzeni czasowej 1978–2002 powierzchnia mieszkań na wsi wzrosła o ponad połowę (54,8%), liczba mieszkań o 12,9%, budynków mieszkalnych o 10,9%, natomiast liczba ludności w mieszkaniach tylko o 4,4% [*Narodowy*, 1990, s. 12, 48, 73; *Zamieszkane*, 2003, s. 23, 35–38, 46, 100].

Niezwykle wysokie tempo procesu modernizacji wsi jest widoczne w dziedzinie rozwoju infrastruktury technicznej w budynkach mieszkalnych. Z danych zebranych podczas spisów powszechnych wynika, że najwyższe tempo osiągnął rozwój tych, mediów, które w latach 70. XX w. były zainstalowane w niewielkiej liczbie budynków. Spektakularnym przykładem jest gaz z sieci, który był w 1978 r. unikatem i pomimo ponad tysięcznego tempa wzrostu do 2002 r. był użytkowany tylko w niecałej jednej piątej budynków mieszkalnych na wsi. Jednak jest to wielkość średnia w skali kraju, natomiast poszczególne rejony mogą się poszczycić dużo większym postępem w tej dziedzinie. Na przykład na wsi podkarpackiej 57,4% mieszkań było w 2002 r. wyposażone w gaz z sieci [*Charakterystyka*, 2006, s. 64, 65, 120]. Użytkowanie kuchni gazowych w miejsce tradycyjnych pieców na węgiel i drewno rozpowszechniło się na wsi dzięki korzystaniu z butli gazowych. W 1996 r. stosowało je 60% indywidualnych gospodarstw rolnych i przy wyposażeniu 15% gospodarstw w sieć gazową, tylko 25% nie korzystało z gazu [*Powszechny*, 1997, s. X–XIII; *Budynki*, 2003, s. XV, XVII–XXI, XXVIII–XXIX; *Ewolucja*, 2003, s. 54–60; *Systematyka*, 2003, s. 87–89]. Pod koniec dekady lat 70. centralne ogrzewanie było również dość rzadkim udogodnieniem w wiejskich domach (16,1%), a po 24 latach wzrost o prawie 50 punktów procentowych (tj. o 339,3%) spowodował, że niemal dwie trzecie domów wiejskich posiadało instalacje centralnego ogrzewania. W 1978 r. wodociągi i kanalizację posiadało prawie jedna trzecia budynków mieszkalnych na wsi, a w 2002 r. odpowiednio – 88,7% i 81,1%. Dzięki dopływowi wody do mieszkań możliwe było na wsi budowanie kolejnych udogodnień podnoszących standard zamieszkania na wsi. Udział wiejskich mieszkań wyposażonych w ustęp splekiwany w ogólnej liczbie mieszkań na wsi wynosił w 2002 r. 73,5% [www.stat.gov.pl], a mieszkań z łazienką wynosił w 2002 r. 74,4% [*Charakterystyka*, 2006, s. 64, 65, 120].

Rozwój motoryzacji jest jednym z czynników wzrastającej ekspansji przestrzennej mieszkańców wsi. Postęp jakościowy w tej dziedzinie spowodował zamianę użytkowanych indywidualnie środków transportu z jednośladów na dwuślady. W Polsce w połowie lat 70. najpowszechniejszym środkiem indywidualnej lokomocji na wsi był rower. Posiadało go prawie dwa razy więcej gospodarstw domowych niż w mieście. Również motocykle i skutery stanowiły wówczas częstsze wyposażenie ludności wiejskiej niż miejskiej. Mieszkańcy wsi korzystali z tego sprzętu w szerszym zakresie niż mieszkańcy miasta.

Natomiast samochód był pojazdem dwuipółkrotnie powszechniejszym w mieście niż na wsi. Wiele czynników cenowych, popytowych i dochodowych uczyniło go mniej dostępnym dla rolników [Placówki, 1982, s. 62].

Wysokie jest wykorzystanie przez gospodarstwa domowe elektronicznych technologii. W 2006 roku ich wyposażenie w telefony stacjonarne wynosiło 72%, w telefony komórkowe – 74%, w komputery – 45%, w Internet – 36%. Użytkownicy indywidualni korzystają z komputerów – 43%, regularnie korzystają z Internetu – 34%, kontaktują się z urzędem 56% i kupują przez Internet 12% [Sienkiewicz, Świeboda, 2008, s. 191]. W ostatnich latach utrzymuje się wysoka dynamika wzrostu korzystania z tych mediów. Od 2003 r. do 2007 r. nastąpił wzrost odsetka osób korzystających z telefonów komórkowych z 30% do ponad 70%, z komputerów z 35% do 50%, z Internetu z 25% do 42%. Najczęstszą motywacją do posiadania komputera i Internetu są potrzeby studentów (w gospodarstwach domowych, w których są studenci jest 90% wyposażenie w komputer i 75% w Internet) oraz młodzieży szkolnej (odpowiednio 80% i 75%). Natomiast tylko 35% pozostałych gospodarstw posiada komputer i 27% Internet. Posługiwanie się komputerem jako źródłem rozrywki oraz narzędziem do nauki jest częstsze na wsi niż w miastach [Batorski, 2007, s. 470, 473, 484].

WPLYW MODERNIZACJI NA PROCESY KONWERCENCJI WSI I MIASTA

Właściwe dla początku XXI wieku porównywalne nasilenie i podobne tempo absorpcji postępu technicznego i cywilizacyjnego przez osoby posiadające podobny status społeczny – bez względu na typ przestrzeni lokalnej, którą zamieszkują – jest przyczyną konwergencji społeczności wiejskich i miejskich. Postęp techniczny za pomocą nowoczesnych urządzeń techniki mikroprocesorowej pozwala na przepływ informacji i komunikowanie niezależnie od zamieszkiwanej przestrzeni. Swobodne przepływy zasobów ludzkich, kapitału, towarów i usług w wyniku transformacji systemowej, integracji europejskiej i globalizacji ułatwiają korzystanie z usług instytucji zlokalizowanych niezależnie od administracyjnego podziału terytorialnego w coraz bardziej odległych zakątkach globu. Według Barbary Fedyszak-Radziejowskiej [Podedworna, 2006, s. 218–219] naznaczenie przestrzenią wiejską nie ogranicza szans życiowych mieszkańców wsi i obserwuje się proces zbliżania poziomu zaspokajania potrzeb ekonomicznych, społecznych i kulturalnych w środowisku wsi i miasta.

Zapobieganie pogłębianiu i zmniejszanie dystansów rozwojowych i cywilizacyjnych między wsią i miastem jest procesem adaptacyjnym zwanym modernizacją. Modernizacja oznacza przekształcanie struktur, instytucji i mechanizmów umożliwiających partycypację w rozwoju i jego efektach. Nie jest to upodabnianie wsi do miasta według założeń marksistowskich, ponieważ wieś

posiada wiele specyficznych cech społeczno-kulturowych środowiska pracy i zamieszkania traktowanych jako atuty. Oddala się punkt odniesienia w ocenie zmian modernizacyjnych. W ograniczonej przestrzeni wsi tradycyjnej było nim najbliższe otoczenie. W okresie socjalizmu paradygmat rozwoju wyznaczały procesy urbanizacji i industrializacji. Obecnie w europejskim kręgu kulturowym punkt ten wyznacza polityka rozwoju obszarów wiejskich Unii Europejskiej i skala globalna [Wilkin, 2007, s. 171–172].

Przez wiele wieków wieś rozwijała się w tempie wolniejszym aniżeli miasto, pozostając w tyle za przemianami w środowisku miejskim. Oznaczało to traktowanie mieszkańców wsi jako osób pochodzących z mniej cywilizowanych, zacofanych obszarów. To zapóźnienie cywilizacyjne wynikało w dużej mierze z typu technologii produkcji rolniczej i technik stosowanych w tej dziedzinie wytwórczości oraz niskiej dochodowości rolnictwa, a także z charakteru stosunków produkcji sprzyjających hermetyczności środowiska wiejskiego nierozzerwalnie związanego z rolnictwem. Jednocześnie powolny postęp dokonujący się w tym środowisku zmierzał w kierunku cywilizacji miejskiej. Poddawany szybszym przemianom świat miejski był punktem odniesienia i wzorcem do naśladowania dla znajdującego się na niższym poziomie świata wiejskiego. Zmiany zachodzące na wsi traktowane były w kategoriach upodabniania się do miasta, doganiania będącego na wyższym poziomie rozwoju środowiska miejskiego.

Splot przemian zachodzących na wsi determinujący funkcjonowanie ludności wiejskiej w różnych dziedzinach gospodarki i w różnych obszarach geograficznych sprzyja zwiększaniu tempa wchłaniania postępu technicznego przez wiejskie środowiska lokalne. Bariery finansowe są minimalizowane przez relatywne tanienie innowacji w wyniku potęgowania masowej skali ich zastosowań, co ułatwia przenoszenie nowoczesnych wytworów współczesnej cywilizacji do sfery wiejskich gospodarstw domowych.

Dopiero współczesne społeczeństwo informacyjne dysponuje potencjałem będącym w stanie docierać w jednakowym tempie, bez technicznych ograniczeń do obszarów znajdujących się na różnych poziomach rozwoju. Postęp w tej dziedzinie dokonuje się w niezwykle szybkim tempie, co niweluje różnice cywilizacyjne i przyczynia się do zmniejszaniu dystansu pomiędzy jakością i poziomem życia na wsi i w mieście w sferze gospodarczej, społecznej i kulturowej. Pozwala to umiejscowić oba środowiska w podobnej klasie jednostek przyswajających nowości techniczne związane z przekazywaniem informacji w porównywalnym tempie. W związku z tym wieś i miasto podlegają równoczesnym przemianom w jednym kierunku, aczkolwiek wieś wkracza na drogę przemian z niższego poziomu na skutek znacznych opóźnień z przeszłości w niektórych dziedzinach. Współczesna wieś wraz z miastem porusza się po tej samej drodze postępu, nasiąkając w podobnym tempie i zakresie innowacjami pozwalającymi na

podnoszenie standardu życia w obu środowiskach. Nie oznacza to jednak tworzenia jednolitego organizmu hybrydy wiejsko-miejskiej z przewagą miejskości. Obie społeczności, przejmując nawzajem od siebie doświadczenia, zachowują niektóre aspekty swojej odrębności.

Pomimo poddawania się tych dwóch środowisk jednakowym bodźcom zewnętrznym ciągle posiadają one na obecnym etapie rozwoju społeczne cechy identyfikacji odmienne dla wsi i miasta. Dotyczą one w coraz mniejszym stopniu sfer aktywności zawodowej, warunków materialnych i mieszkaniowych, infrastruktury technicznej, form i kultury życia codziennego, które są porównywalne ze środowiskiem miejskim. Różnice kumulują się w sferze świadomościowej mentalności starszego pokolenia wiejskiego, ładzie instytucjonalnym, jakości życia określanego przez walory ekologiczne środowiska naturalnego oraz w sposobie zagospodarowania przestrzeni uwarunkowanym niższą gęstością zaludnienia terenów wiejskich. Najtrudniejszą do pokonania barierą jest sfera świadomościowa ze względu na czas niezbędny do przemian mentalności grup społecznych, szczególnie tych zaawansowanych wiekowo. Wymiana pokoleniowa pociąga za sobą widoczne zmiany, a stosowanie nowoczesnych wytworów współczesnej cywilizacji w sferze gospodarczej wpływa na przemiany w sferze społeczno-kulturowej [Leśniak-Moczuk, 2008, s. 496–512].

ZAKOŃCZENIE

We współczesnym świecie dyfuzja innowacji ogarnia w szybkim tempie różne obszary, bez względu na poziom ich urbanizacji. Ulegają ograniczaniu przyczyny traktowania wsi jako obszaru pozostającego w tyle za miastem w reagowaniu na przemiany warunkowane rozwojem cywilizacyjnym.

Mieszkańcy wsi w wyniku zwiększania pozytywnego nastawienia do procesu modernizacji pokonali w dużym stopniu dystans dzielący wieś od środowiska miejskiego. Na podstawie dynamiki wzrostu analizowanych w artykule wskaźników warunków mieszkaniowych, dostępu do mediów infrastruktury technicznej instalowanej w budynkach mieszkalnych, korzystania ze sprzętu wyposażenia gospodarstwa domowego, używania nowoczesnych nośników informacji, przekazu i łączności oraz środków transportu, można wnioskować o postępie cywilizacyjnym dokonującym się na wsi. Uległy znaczącej poprawie warunki mieszkaniowe poprzez zwiększenie powierzchni domów, zmniejszenie ich zagęszczenia i nowoczesne wyposażenie w infrastrukturę techniczną i artykuły gospodarstwa domowego. W przyspieszaniu tempa modernizacji wsi szczególną rolę odgrywa postępująca absorpcja nowoczesnych środków masowego komunikowania, stających się stymulatorem i akceleratorem przemian ogólnospołecznych.

Cywilizacja informacyjna poprzez nowe formy względnie taniego i coraz powszechniejszego komunikowania się na znaczne odległości (Internet, poczta elektroniczna, telefonizacja wsi, telefonia komórkowa, wirtualne szkolnictwo i miejsca pracy, indywidualne środki transportu) zaczyna stwarzać także mieszkańcom obszarów wiejskich zwiększanie możliwości kontaktów ze środowiskiem zewnętrznym. Postęp w komunikowaniu i przemieszczaniu się w przestrzeni redukuje dystans pomiędzy oswojonym światem zamkniętym w lokalnej przestrzeni a światem zewnętrznym jawiącym się na tradycyjnej wsi jako obcy [Gorlach, 2001, s. 15–16]. Dzięki temu następuje otwieranie hermetycznych w przeszłości wiejskich wspólnot oraz przełamywanie barier przestrzennych, psychicznych i społecznych zwiększające możliwości wpasowania lokalnych środowisk wsi w globalne społeczeństwo informacyjne [Janowska, s. 253, 267–268].

LITERATURA

- Batorski D., 2007, *Podstawy społeczeństwa informacyjnego w Polsce* [w:] *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Marody, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Budynki i infrastruktura techniczna w gospodarstwach rolnych 2002*, GUS, Warszawa 2003.
- Charakterystyka obszarów wiejskich w 2005*, GUS, US, Olsztyn 2006.
- Duczowska-Małysz K., 2008, *Zmieniająca się rola rolnictwa w społecznym i ekonomicznym funkcjonowaniu obszarów wiejskich (procesy dostosowawcze polskiego rolnictwa do nowych wyzwań)* [w:] *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014–2020*, red. M. Kłodziński, IRWiR PAN, Warszawa.
- Ewolucja gospodarstw rolnych w latach 1996–2002*, GUS, Warszawa 2003.
- Gałąz D., 1990, *Tradycja i nowoczesność w rolach kobiet wiejskich* [w:] *Kobieta w kulturze i społeczeństwie*, red. B. Jedynak, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Gorlach K., 2001, *Świat na progu domu. Rodzinne gospodarstwa rolne w Polsce w obliczu globalizacji*, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Henczelowa S., Zagórski S., 1988, *Wstęp* [w:] *Bije znaczy kocha. Zbiór reportaży*, LSW, Warszawa.
- Janowska P., 2004, *Przemiany ładu medialnego po roku 1990* [w:] *Różnorodność procesów zmian. Transformacja niejedno ma imię*, red. A. Szpociński, ISP PAN, Warszawa.
- Kochanowicz J., 2007, *Trendy cywilizacyjne* [w:] *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Marody, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Knychala K., 1978, *Zatrudnienie kobiet w Polsce Ludowej w latach 1955–1974*, PWN, Warszawa–Poznań.
- Krzysztofek K., Szczepański M.S., 2002, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Leśniak-Moczuk K., 2008, *Przemiany wiejskich społeczności lokalnych w odniesieniu do miasta. Studium zmiany systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

- Molenda J., 1997, *Postawy kobiet wiejskich wobec unowocześniania gospodarki chłopskiej w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku* [w:] *Kobieta i kultura życia codziennego. Wiek XIX i XX, Zbiór studiów*, t. V, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, Wydawnictwo DiG, Warszawa.
- Narodowy Spis Powszechny. *Zamieszkane budynki, Polska*, GUS, Warszawa 1990.
- Placówki wielokierunkowej działalności kulturalnej, ich funkcje i dynamika rozwoju*, red. F.W. Mleczek, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1982
- Podedworna H., 2006, *Przemiany zbiorowości wiejskich* [w:] *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, red. J. Wasilewski, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Powszechny Spis Rolny 1996. Budynki i infrastruktura techniczna*, GUS, Warszawa 1997.
- Rola przeorana, dom piękny*, Wybór, oprac. i wstęp, E. Jagiełło-Łysiowa, KiW, Warszawa 1975.
- Sienkiewicz P., 2008, *Systemowe aspekty globalnego społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Ku przyszłości*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, WSPiZ, Warszawa.
- Sienkiewicz P., Świeboda H., 2008, *Jakość życia w społeczeństwie informacyjnym* [w:] *Ku przyszłości*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, WSPiZ, Warszawa.
- Staniszki J., 2008, *Ja. Próba rekonstrukcji. Sierpień – październik 2007*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Starosta P., 1995, *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrosocjalnego*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych*, GUS, Warszawa 2003.
- Szewczyk A., 2008, *Interakcje społeczne w Internecie* [w:] *Ku przyszłości*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, WSPiZ, Warszawa.
- Wallerstein I., 2004, *Koniec świata jaki znamy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Wawrzyniak B., 1980, *Kobieta wiejska*, LSW, Warszawa.
- Wilkin J., 2007, *Polska wieś i rolnictwo w obliczu wielkiej zmiany* [w:] *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Marody, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Wrochno K., 1969, *Kobiety w Polsce*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa.
- Zamieszkane budynki 2002*, GUS, Warszawa 2003.
- www.stat.gov.pl.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest próba przybliżenia wpływu wybranych aspektów procesu modernizacji społeczności wiejskich na jakość życia na wsi porównywalną ze środowiskiem miejskim.

W artykule nakreślono związek modernizacji ze wzrostem jakości życia na wsi i wpływ postaw mieszkańców wsi na tempo procesów modernizacji. Ponadto podano przykładowe wskaźniki ilustrujące poziom absorpcji postępu technicznego na wsi, sprzyjające procesowi konwergencji wiejskiego i miejskiego środowiska.

The Influence of Chosen Aspect of Modernization on the Convergence between Country and City

Summary

The aim of the study is to present some chosen aspects of the process of modernization of rural societies and their influence on the quality of life in the country in comparison with the urban environment.

In the paper there were described the relationship between modernization and increase in the quality of life in the country as well as the influence of attitudes of the country citizens on the dynamic of modernization processes. Moreover, there were presented some indicators reflecting the level of absorption of technological solutions in the country that are favorable for the process of convergence between rural and urban social environment.